

VÝVOJ POĽNOHOSPODÁRSKEHO ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU

L. Hamaš

HAMAŠ, L. (Inštitút vzdelávania a výchovy, Nitra): *Vývoj poľnohospodárskeho školstva na Slovensku*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) :133-147. Článok z historického pohľadu ukazuje, ako sa na Slovensku vzdelával roľník v minulosti, a uvádza, čo dalo roľníkovi nové socialistické zriadenie, keď v nových sociálno-ekonomických podmienkach vyrástol nový vzdelaný poľnohospodár. Hlavným nositeľom výchovy odborníkov sú poľnohospodárske školy, určené mládeži i dospelým pracovníkom z praxe, ako aj orgány a inštitúcie, ktoré spolu so školami alebo vedľa nich prenášajú výsledky výskumu do praxe, a ich úlohou v minulosti a teraz sa článok zaoberá.

vzdelanie; poľnohospodárske školy

Jedným z hlavných činiteľov, ktoré ovplyvňujú rozvoj poľnohospodárskej výroby, je i výchova odborníkov pre poľnohospodárstvo. Poľnohospodárske školy v minulosti i teraz zohrávajú vážnu úlohu pri výchove poľnohospodárov, od ktorých priamo závisí, do akej miery uspokojujú poľnohospodárskymi výrobkami celú spoločnosť.

V našej republike majú poľnohospodárske školy bohatú tradíciu. prešli búrlivou cestou rozvoja a svojou dnešnou úrovňou výchovného vyučovania a praktickej pripravenosti absolventov sa zaraďujú medzi popredné poľnohospodárske školy na svete.

POLNOHOSPODÁRSKE VZDELANIE OD NAJSTARŠÍCH ČIAS PO VZNIK POLNOHOSPODÁRSKÝCH ŠKÔL

O prvých slovanských školách na našom území sa nezachovali žiadne správy. S rozšírením kresťanstva a s upevnením feudalizmu zdomácnili školy latinské, cirkevné, kláštorné a neskôr aj mestské. Po zániku slovenského cirkevného jazyka mali prevahu školy latinské. Prírodným vedám sa vyučovalo len zriedka, a to podľa Aristotela.

Celý intelektuálny život bol vo feudálnej spoločnosti pod kontrolou duchovenstva a mal náboženský ráz. Školstvo nemalo priamy dosah na poľnohospodárstvo. Osvojovanie vedomostí z poľnohospodárskej výroby bolo určované od pradávna tradíciou a príkladom vynikajúcich jednotlivcov. Tí, čo mali v praxi úspechy, vychovávali svojich mladších pracovníkov, zvlášť vtedy, ak mali sami pedagogické schopnosti.

Poľnohospodárska výroba v trojhonnej sústave bola ustálená. Úspechy neboli dosahované voľbou nových prevádzkových foriem, plemien v chove dobytka, odrôd v rastlinnej výrobe, novou technikou, ale predovšetkým starostlivou prácou a včasným vykonaním prác. K tomu slúžili aj mnohé príslovia, ktoré vlastne naznačovali

agrotechnické termíny. Vo výrobe bolo len veľmi málo technických zmien, a preto technika a technológia poľnohospodárskej výroby bola až do polovice 18. storočia v podstate ustálená.

Sústavným pozorovaním prírodných javov a rozširovaním poľnohospodárskych vedomostí sa mohli zaoberať len slobodní ľudia. Poddaný ľud, žijúci v osobnej neslobode, sa mohol riadiť v hospodárení tradíciami, skúsenosťami, vlastným pozorovaním.

Poľnohospodárskemu vzdelaniu sa dostalo silnej vzpruhy od 15. storočia vznikom poľnohospodárskej literatúry v Čechách ako literatúry Patrimonijnej, ktorá mala svojich predchodcov v klasickej poľnohospodárskej literatúre gréckej a rímskej.

S odbornou poľnohospodárskou literatúrou na Slovensku sa stretávame v 17. a 18. storočí. Bola určená predovšetkým pre vedenie hospodárstva na feudálnych majetkoch. Preto bola prevažne latinská, prípadne maďarská. Z významnejších príručiek zasluhuje zmienku prvé (1707) a druhé (1713) vydanie diela Jána Lyczeiho „Iter oeconomicum“ vydané v Trnave, ktoré podáva návody, ako zostavovať urbáre a inventáre panstiev. Podobná práca Jána Lippaiho „Calendarium oeconomicum perpetuum“ (1660) obsahovala inštrukcie pre hospodárskych úradníkov arcibiskupského panstva na Slovensku, ďalej od Krištofa Fischera „Opus oeconomicum“, Martina Szentiványiho „Oeconomica philosophica“ (Trnava 1746), a ďalších (Lednár, 1962).

Medzi najvýznamnejších národných buditeľov a popularizátorov vtedy známych poznatkov a nových metód poľnohospodárskej vedy patrí nesporne Juraj Fándly (1750—1811) svojimi veľmi hodnotnými spismi, ktorými v poľnohospodárskej osvete neúnavne bojoval za hmotné povznesenie slovenského ľudu a za zvýšenie poľnohospodárstva vôbec. Mnohé otázky a novoty, o zavedenie ktorých sa usiloval, sa v našej odbornej literatúre udržujú a zavádzajú postupne aj do života.

HOSPODÁRSKE ZMENY V 18. STOROČÍ

V 18. storočí feudalizmus vrcholí a súčasne sa objavujú aj začiatky jeho zániku. Zmenou výrobných vzťahov, rozvojom prírodných vied, techniky, vynálezov, vzrastom počtu obyvateľstva, vplyvom nových myšlienok dochádza k rozkladu doterajších výrobných vzťahov. Vznikajú vzťahy kapitalistické.

Vo vzdelaní preniká poznanie prírodných a technických vied. Prejavuje sa pokrokové pôsobenie anglických intelektuálov (John Milton), francúzskych encyklopedistov a osvietencov. Zásady Komenského výchovy sa uplatňujú v celom svete.

V Rakúsko-Uhorsku vznikol v dobe Márie Terézie a Jozefa II. takzvaný osvietený absolutizmus. Merkantilisti a fyziokrati so svojimi zásadami prenikajú aj do Rakúska-Uhorska, a tak vzniká nový odbor národnohospodárskych vied — kamerálne vedy. (Názov vznikol z latinského slova camera a nevzťahoval sa len na finančné záležitosti štátu, ale aj na hospodárstvo feudálnej šľachty na dominách).

O vzniku poľnohospodárskej vedy v Uhorsku môžeme však hovoriť až v druhej polovici 18. storočia. V roku 1777 začal prednášať agronómiu na budínskej univerzite Ludovít Mitterpacher. Svoje prednášky vydal v trojzväzkovom bachante *Element a rei rustica* — základy poľnohospodárstva. Ludovít Mitterpacher bol profesorom náboženstva, filozofie a fyziky vo Viedni, neskôr sa stal profesorom prírodopisu, zemepisu, poľnohospodárstva a technológie na univerzite v Budíne. Vo vedeckých prácach sa zaoberal najmä pestovaním ľanu, konopí, vinohradníctvom a hodvábníctvom.

V Bratislave na akadémii prednášal agronómiu v rámci prírodných vied profesor Matúš Pankl, ktorý je autorom poľnohospodárskej príručky *Compendium oeconomice de ruralis* (1740—1798). V tomto diele používa slovenskú terminológiu.

Na viedenskej univerzite vyučoval aj profesor Pavel Adami z Trenčína, ktorý je autorom viacerých vedeckých prác z poľnohospodárstva.

To boli ojedinelé prípady, ktoré pomohli rozširovaniu poľnohospodárskych vied a prispeli k ich rozvoju.

Najvýznamnejšiu úlohu zohrali poľnohospodárske školy a ústavy. Štát v tomto období nemá záujem na založení poľnohospodárskeho školstva, a preto v Uhorsku vznikajú dve poľnohospodárske školy, založené oduševnenými jednotlivcami.

ZALOŽENIE PRVÝCH POĽNOHOSPODÁRSKÝCH ŠKÔL NA ÚZEMÍ BÝVALÉHO UHORSKA

Útlak nevoľníkov vyvrcholil v 18. storočí. Povstania a boje dedinského ľudu boli od 17. storočia čoraz častejšie. Pod vplyvom revolúcie a nepokojov ľudu bol v roku 1781 vydaný patent o zrušení nevoľníctva, čo znamenalo urýchlenie nástupu kapitalizmu. Zvýšením počtu obyvateľstva sa zvyšujú aj nároky na životné potreby občanov. Vojsko s Pruskom poučila Máriu Teréziu, že Prusko má pred rakúskou monarchiou veľké vojenské, hospodárske a kultúrne prednosti. Aj pruskí kameralisti mali rozdielne názory na zvyšovanie poľnohospodárskej výroby. Vychádzali z potrieb poľnohospodárskej výroby a z prírodovedeckých hľadísk (Beckmann). Poľnohospodársky podnik chápali ako jednotný organizmus, kde existuje vzájomná súvislosť medzi rastlinnou a živočíšnou výrobou. Rakúsko začalo Prusko napodobňovať a preberať jeho názory a reformy.

Pod vplyvom tohto vydáva Mária Terézia 17. septembra 1763 zakladajúcu listinu Ekonomickému kolégiu v Senci. Uhorský kancelár František Eszterházy dáva pre účely kolégia k dispozícii svoj dom v Senci (Malý Stift) a 20 000 zlatých na prevádzku. Collegium scientiarum politico-oeconomico-cameralium v Senci malo charakter hospodársko-technickej školy bez osobitného uvedenia poľnohospodárskych prvkov v učebnej osnove. Slovenská poľnohospodárska história ho však radí k prvým dvom poľnohospodárskym školám v Uhorsku, lebo v rámci ekonomických vied sa venovala pozornosť aj poľnohospodárstvu. Kolégium vychovávalo úradníkov komorných majetkov a bolo jasným príkladom markantilistickej doby v Uhorsku. Vyučovacia doba bola trojročná v jazyku nemeckom. Budova kolégia zhorela v roku 1776 a kolégium zaniklo. Časť poslucháčov sa presťahovala so zvyškom učebných pomôcok do školy v Tate, časť odišla do Banskej Štiavnice a Košíc. Zánikom kolégia stratilo Slovensko významnú školu, ktorá bola predurčená stať sa výslovne poľnohospodárskou odbornou školou.

Prvú praktickú poľnohospodársku školu v Uhorsku — Priemyselnohospodársky inštitút v Sarvaši — založil v roku 1779 bez pomoci štátu Samuel Tešedík. Poľnohospodárska škola v Sarvaši vychovávala nielen praktických hospodárov a gazdiné, ale aj učiteľov pre dedinské školy. V škole sa okrem teoretických predmetov venovala pozornosť aj poľnohospodárskej praxi (v školskej záhrade, na školskom majetku a v školských dielnach). Cieľ úsilie Tešedíka smerovalo k tomu, aby pomohol z biedy dedinskému ľudu. Jeho úsilie zvýšiť produktivitu práce intenzívnym obrábaním pôdy a zavádzaním nových plodín je prirodzeným organickým článkom v reťazi snáh v druhej polovici 18. storočia, do ktorých sa zapájali aj osvietenští panovníci Mária Terézia a Jozef II., aby v Uhorsku pomohli rozvinúť poľnohospodársku výrobu v duchu tiež západných fyziokratov, ktorí hlásali — „chudobný roľník, chudobná krajina — chudobný panovník“. Zatiaľ čo panovníkom išlo o lepšie vykorisťovanie bohatšieho roľníka, Tešedík sa snažil dostať človeka na vyšší stupeň ľudskosti, kultúrnosti, lepšieho života vôbec.

Maďarská buržoázna historiografia nevyzdvihla po zásluhy jeho priekopníckej práce na poli poľnohospodárstva ani jeho poľnohospodárske školy. Skutočného ocenenia sa Samuelovi Tešedíkovi dostalo až v našom socialistickom zriadení.

V roku 1797 založil v Keszthelyi gróf Juraj Festetich známy Georgicon ako druhú poľnohospodársku školu v Uhorsku. Bola to škola pre výchovu veľkostatkárskych úradníkov a správcov veľkostatkárskych majetkov. Festetich sa pri zakladaní správal Tešedíkovými radami.

Zatiaľ čo sa v Uhorsku zakladali ďalšie poľnohospodárske školy, Slováci museli dlho čakať, kým boli zriadené poľnohospodárske školy na našom území. Boj za zriadenie poľnohospodárskej školy na Slovensku rozvinul Daniel Lichard. Jeho úsilie skončilo úspešne, keď 12. I. 1871 bola v Liptovskom Hrádku otvorená poľnohospodárska škola s vyučovacím jazykom slovenským. Po roku 1882 bol v dôsledku útokov maďarských šovinistov pozmenený vyučovací jazyk slovenský na nemecký a nakoniec na maďarský. V roku 1886 bola poľnohospodárska škola v Hrádku zrušená a premiestnená do Rimavskej Soboty, čím sme na Slovensku stratili do roku 1918 našu jedinú poľnohospodársku školu s vyučovacím jazykom slovenským.

Poľnohospodárske školy s maďarským vyučovacím jazykom sa na Slovensku začali zakladať po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, odkedy sa dátuje rozvoj maďarského hospodárskeho školstva vôbec, takže v roku 1918 prevzala ČSR na území Slovenska 10 poľnohospodárskych škôl (všetky s vyučovacím jazykom maďarským), ktoré boli zamerané na prípravu úradníkov, správcov a šafárov pre veľkostatky a pre dedinských boháčov a o výchovu slovenského roľníka sa vôbec nestarali.

POLNOHOSPODÁRSKE ŠKOLSTVO ZA PREDMNÍCHOVSKEJ ČSR

Počas prvej svetovej vojny možno hovoriť skôr o úpadku než o rozvoji poľnohospodárskeho školstva. Ešte aj dovtedy založené školy boli zväčša zatvorené a budovy zabrané pre rôzne vojenské účely.

Po prevrate v roku 1918 bola v novom štáte ČSR starostlivosť o poľnohospodárske školstvo zverená Ministerstvu poľnohospodárstva v Prahe, ktoré nad ním prevzalo trvalý dozor.

Mnohostrannú starostlivosť Ministerstva poľnohospodárstva možno rozdeliť na tieto skupiny:

1. Činnosť obnovovacia (prevzatie celého majetku poľnohospodárskych škôl do správy ministerstva).
2. Činnosť legislatívna, organizačná a unifikačná (v roku 1920 boli vydané dva zákony o poľnohospodárskom školstve. Č. 75/Zb. z a n. z 29. I. 1920 — celá správa poľnohospodárstva, druhý zákon z 9. IV. 1920 č. 281 Zb. z. a n. — celá právomoc, dozor nad školami prechádza zo zemských a iných výborov na Ministerstvo školstva, ktoré je splnomocnené rozhodovať vo veciach poľnohospodárskych škôl. Na základe týchto zákonov prikročilo Ministerstvo poľnohospodárstva k unifikácii poľnohospodárskych škôl a k ich celkovej reorganizácii).
3. Činnosť zakladajúca a zoštatňovacia — rozšírená sieť poľnohospodárskych škôl a všetky školy poštátnené.
4. Starostlivosť o získanie kvalifikovaných učiteľských síl.
5. Starostlivosť o vybudovanie poľnohospodárskych škôl.
6. Starostlivosť o zdokonalenie výučby a výchovy.

7. Starostlivosť o rozšírenie, zorganizovanie a skvalitnenie mimoškolskej a poradnej činnosti poľnohospodárskych škôl.

Novej republike a najmä agrárnikom organizačná štruktúra maďarských poľnohospodárskych škôl nevyhovovala. Dochádza k radikálnej zmene a k organizácii prevzatého školstva. Ani počet jestvujúcich škôl nestačí. Pozemkovou reformou a parceláciou veľkostatkárskej pôdy sa vytvorili nové väčšie a menšie majetky a pre synov z týchto majetkov sa otvárajú aj nové poľnohospodárske školy. Novotou v poľnohospodárskom školstve na Slovensku sú gazdinské školy, ktorých propagátorom sa na Slovensku stal poslanec dr. Pavol Blaho. Ich poslaním bolo vychovávať dcéry dedinských boháčov (L e d n á r, 1962).

Po roku 1918 sa na Slovensku začalo aj so zakladaním družstevníctva na kapitalistickom základe. Išlo prevažne o úverové a potravné družstvá, ďalej liehovarnícke, mliekárske, hydinárske, košíkárske a iné. Vedúce miesta preberali kulaci a do správ boli volení ľudia bez odborného vzdelania. Ukázalo sa, že je potrebné školiť družstevných pracovníkov v špeciálnych kurzoch, v organizácii, propagácii a v družstevnom účtovníctve.

Čoskoro ani tieto krátkodobé kurzy nestačili, a preto v roku 1936 bola v Bratislave založená Vyššia hospodárska škola družstevná — jednoročná, kuratoriálna s obmedzeným počtom 24 poslucháčov. Uchádzači museli predložiť potvrdenie, že sa počas štúdia budú sami vydržiavať.

V roku 1938 bolo na Slovensku spolu 33 poľnohospodárskych škôl — tri vyššie hospodárske školy, štyri dvojročné roľnícke školy, štyri jednoročné hospodárske školy, sedem špeciálnych hospodárskych škôl, desať zimných horských škôl a päť gazdinských jednoročných škôl.

Za prvej republiky počet poľnohospodárskych škôl na Slovensku podstatne stúpol. Rozšírená základňa poľnohospodárskych škôl umožňovala, že odborné poľnohospodárske vzdelanie nadobudol väčší počet žiakov. Veľkou prednosťou týchto škôl bolo, že vyučovanie bolo v materinskom jazyku.

Okrem toho sa Ministerstvo poľnohospodárstva všemožne staralo o rozširovanie vzdelania na slovenskej dedine a do nižších typov ročných škôl mala prístup dedinská mládež bez ohľadu na sociálne pomery. Ďalším kladom bolo, že cestou zemiedľských komôr šírili poľnohospodársku osvetu medzi drobným pospolitým ľudom. Napriek týmto kladom treba zdôrazniť, že slúžili potrebám podnikateľov, statkárov, dedinských boháčov, teda vládnucej triede predmníchovskej buržoáznej ČSR, ktorá bola oporou kapitalistického štátu. Deti dedinskej chudoby sa mohli dostať do výberovej školy len vtedy, ak sa za ne zaručil niektorý statkár.

V septembri 1938 došlo k hanebnej zrade západných spojencov ČSR a domácej buržoázie. Vývoj udalostí v tom čase mal veľmi rýchly spád. 30. septembra 1938 došlo k mníchovskej dohode a ČSR bolo okyptené o české pohraničné oblasti a začiatkom novembra 1938 o južné Slovensko. Arbitrážou z 2. XI. 1938 bolo prisúdené horthyovskému Maďarsku 11 736 km², čo v percentách predstavovalo 23,9 % plochy a 27,8 % obyvateľstva. To bol následok Mníchova na Slovensku (H a m a š, 1977). Tragické udalosti postihli aj sieť poľnohospodárskeho školstva. Na stratenom území ostalo 11 poľnohospodárskych škôl.

Rozvoj poľnohospodárskeho školstva bol v roku 1938 násilne prerušený. Nastáva úplná stagnácia. V českých krajinách našej vlasti spôsobila fašistická okupácia v poľnohospodárskom školstve mnoho nenahraditeľných škôd a ťažkostí. Vládnuci fašistický režim robil sústavný nátlak aj na poľnohospodárske školy, aby vychovávali mládež v duchu nacizmu a celé poľnohospodárske školstvo malo slúžiť vojnovnej mašínérii. Ihneď po okupácii boli v pohraničí zrušené všetky české školy a zmenené na nemecké. Súčasne boli reorganizované podľa ríšskeho vzoru. Postupne boli zabierané školské budovy pre potreby okupantov na iné účely. Úsilím a cieľom okupantov bolo totálne nasadiť do pracovného procesu učiteľov a žiakov poľnohospodárskych škôl a postupne vyučovanie zastaviť.

Okupanti nariadili zmeniť organizáciu poľnohospodárskych ľudových škôl a vyučovanie obmedziť len na päť týždenných hodín. Vyučovanie na zimných poľnohospodárskych školách skrátili na päť mesiacov v školskom roku. České učebnice boli vyradené.

Po rozbití ČSR 14. marca 1939 zosilnel gardistický a protislovanský duch na poľnohospodárskych školách na Slovensku. Zo Slovenska odchádza veľká časť českých osvedčených poľnohospodárskych odborných učiteľov, čím sa podstatne znížila úroveň novozískaných učiteľov na poľnohospodárskych školách a odborná úroveň ustupovala agresívnej ľudáckej ideológii. Podľa vzoru nemeckého fašizmu prijíma sa aj na Slovensku nemecké heslo: „Blut und Boden“. Bola to snaha budovať na dedine dedičné hospodárstvo (Erbhöfe), namierené proti dedinskej chudobe. Pripravoval sa (podľa Geberta) zákon, podľa ktorého drobné podniky, ktoré nemali minimálnu výmeru, mali byť násilne odpredané a ich pôvodní majitelia prevedení do stavu priemyselných a poľnohospodárskych robotníkov (Hospodárska obroda, 1943). Tento návrh otvorene propagoval vyhnanie malých roľníkov z pôdy a tým urýchléné zväčšenie priemyselného a poľnohospodárskeho proletariátu. Gebert vyhlasoval: „Podniky, ktoré sú tak malé, že majiteľ podniku a jeho aparát sa využíva len z malej časti, musia byť nákladné. Tieto podniky nemôžu vykázať výkon, ktorý očakáva národná pospolitosť. Také podniky musia byť zapojené, aj keď sa to zdá byť tvrdé proti jednotlivým majiteľom, do iných podnikov“. Dedičné hospodárstva s minimálnou výmerou 15 ha mali byť oporou fašistického režimu proti upevňovaniu sa zväzku robotníkov a roľníkov. Tým sa súčasne mal posilniť vplyv dedinského boháča, ktorý mal byť neotrasiteľnou oporou klerofašistického zriadenia. Pozemková reforma uzákonená slovenským snemom č. 46/1940 Sl. z. mala byť kanálom na odvodnenie boľševizmu, ako sa o nej vyslovil v slovenskom sneme poslanec Petrovič v októbri 1939 a dovoľovala prideľovať pôdu na spomínané dedičné hospodárstvo vo výmere od 6 do 15 ha.

V tomto znamení sa uskutočňovala aj výchova a výučba na poľnohospodárskych školách. V organizácii poľnohospodárskych škôl nastali podstatné zmeny. Poľnohospodárske školy mali slúžiť ľudáckemu štátu na podporu mládeže dedinských boháčov proti dedinskej chudobe. Aj keď úsilie ministerstva školstva bolo veľké, predsa sa nepodarilo poľnohospodárske školstvo úplne podriaďiť ľudáckej ideológii. Mnohí učitelia ostali verní pokrokovým tradíciám a ani náboženská výchova sa na

mnohých poľnohospodárskych školách neujala. Je isté, že štát mal zo všetkých škôl hádam najmenší vplyv práve na poľnohospodárske školstvo.

POLNOHOSPODÁRSKE ŠKOLSTVO PO OSLOBODENÍ

Po oslobodení našej vlasti Červenou armádou až do februárového víťazstva 1948 poľnohospodárske školstvo na Slovensku pokračovalo v starých koľajách buržoáznej výchovy. Poľnohospodárske školy boli v rukách reakčnej demokratickej strany a preto nezaznamenali zvláštne výsledky. Na poľnohospodárske školy v prevažnej väčšine boli prijímaní žiaci z bohatých rodín a niektoré prospekty Vyšších roľníckych škôl ako napríklad v Rakovciach za podmienku prijatia do školy kladú vlastníť 50 ha pôdy.

Po februárovom víťazstve nastáva zásadný obrat v skvalitnení a rozširovaní siete poľnohospodárskych škôl a poľnohospodárske školy dostávajú konečne novú socialistickú náplň a mení sa od základov aj triedne zloženie ich učiteľov a žiakov. Po vydaní zákona č. 95/1948 Zb. o jednotnej škole sa začali uskutočňovať opatrenia na zlepšenie výchovy. Do škôl začínajú byť prijímaní žiaci podľa triednych hľadísk a typické buržoázne gazdinské školy, ktoré vychovávali dievčatá z meštianskych a kulackých rodín sú zrušené.

VÝVOJ POMEROV NA DEDINE NA SLOVENSKU

Roky 1949—1950 a čiastočne už aj druhá polovica roku 1948 boli rokmi hľadania metód, ako prestavať našu dedinu na socialistickú. Poľnohospodárska malovýroba napriek určitým možnostiam rastu bola brzdou rýchlejšieho rozvoja výroby. Neumožňovala čo neekonomickjšie využiť mechanizačné prostriedky, ktoré socialistický priemysel v čoraz väčšej miere poskytoval poľnohospodárstvu. Poľnohospodárska pôda bola roztrieštená v celej republike na 330 miliónov parciel. Priemerná výmera jedného pozemku bola v českých krajinách sedem árov a na Slovensku štyri áre. Najrozdrobenejšie políčka mali pritom malí roľníci. Tento stav brzdil zvyšovanie produktivity práce v poľnohospodárstve a tým aj rast životnej úrovne nielen robotníkov a ostatných pracovníkov v mestách, ale aj samých roľníkov.

Východiskom k trvalému vyriešeniu tohto stavu mohla byť len socialistická veľkovýroba. Jedinou cestou k socialistickej veľkovýrobe boli štátne majetky a Jednotné roľnícke družstvá.

Krokom prvoradého významu na ceste k socialistickej prestavbe dediny bolo prijatie zákona o jednotných roľníckych družstvách 23. II. 1949. Zákon vychádzal zo smerníc vytýčených plénom ÚV KSČ v novembri 1948.

Odhlasovaním zákona č. 69/1949 Zb. z. o jednotných roľníckych družstvách nastala nová epocha vo vývoji nášho poľnohospodárstva. KSČ spolu so složkami Národného frontu rozvinula presvedčovaciu a agitačnú činnosť.

Malí a strední roľníci a najmä členovia strany a robotníci žijúci na dedine sa stali oporou politiky KSČ. Postoj kulakov bol krajne nepria-

teľský, a preto KSČ v triednom boji s kulakmi, podporovanými zvyškami domácej a zahraničnej reakcie, organizovala široké presvedčovacie akcie o získavanie malých a stredných roľníkov pre vstup do jednotných roľníckych družstiev. Koncom roku 1950 existovalo v ČSR 5000 JRD rôznych typov a z toho 1873 JRD III. a IV. typu.

Poľnohospodárske školy, v tomto čase počtom malé a kádrove zle vybavené, prvý raz pomáhajú v roku 1950 pri vypracovaní CVP na našich JRD. Nebolo skúseností. Starší učitelia, odchovaní kapitalistickou poľnohospodárskou ekonomikou, museli sa urýchlene preorientovať na socialistickú poľnohospodársku ekonomiku. Učebníc nebolo. Najlepšou učebnicou pri budovaní našich JRD sa stáva sám život a prevzaté skúsenosti z budovania sovchozov a kolchozov v ZSSR. Boli to veľmi cenné skúsenosti. Dochádza k zbližovaniu poľnohospodárskych škôl a JRD. Správy JRD začínajú vidieť v učiteľoch poľnohospodárskych škôl odborných poradcov (pri zakladaní JRD ich poznali ako agitátorov).

Malí a strední roľníci v tomto období sa ešte dosť záporne stavajú k odbornému školeniu, a preto nie je náhodou, že keď sa v roku 1949—1950 organizovali prvé poľnohospodárske kurzy, prihlásilo sa do nich len málo roľníkov.

Často aj prihlásení sa nedostavili, lebo sa báli posmeškov kulakov a niektorých neuvedomelých občanov. To boli roky prerodu myslenia na našej dedine.

Hodnotenie plnenia tretieho roku päťročnice na úseku poľnohospodárstva v roku 1951, výsledky budovania socializmu na dedine, rozbor situácie v JRD, ŠM a STS signalizuje, že najdôležitejším činiteľom v boji za socializáciu dediny sú ľudia a ich tvorivá práca. KSČ stála na čele boja za hmotné povznesenie dediny a za prerod myslenia ľudí. Súbežne s materiálnym vybavovaním sa zintenzívňovala prevýchova ľudí. Ľudia si začínajú uvedomovať, že bez odborných vedomostí to nepôjde a tak sa mení aj ich postoj k otázkam školenia, poľnohospodárskeho vzdelania a k poľnohospodárskemu školstvu vôbec. Ešte v roku 1950 bolo nemálo prípadov, že ľudová správa žiadala o zrušenie niektorých roľníckych škôl, aby mohla budovy použiť na iné účely. Začiatkom školského roku 1951/52 niektoré ONV žiadali už o zriaďovanie nových škôl ako Senica, Čalovo a pod. Niektoré JRD ako Ružindol, Trhová Hradská, Horné a Dolné Saliby sa začínajú priamo zaoberať otázkami odborného školenia vlastného dorastu a prejavujú živý záujem o všetko, čo s tým súvisí. Z týchto obcí vysielajú JRD pravidelne svojich členov do odborných poľnohospodárskych škôl. V Ružindole má veľký vplyv na mienku a postoj občanov k poľnohospodárskemu vzdelaniu poslanec národného zhromaždenia K. Šalgovič, ktorý medzi prvými navštívil ZSSR, kde poznal klady odborného vedenia kolchozov a stal sa tak agilným propagátorom poľnohospodárskeho školstva.

Roľníci a družstevníci začínajú už uvedomele vysielieť svoje deti do poľnohospodárskych škôl.

Kritické pripomienky orgánov Národných výborov v JRD k úlohám poľnohospodárskych škôl, návrhy na zlepšenie práce, záujem o to, ako sú ich žiaci pripravení pre svoje budúce povolanie, žiadosti predsedov JRD napríklad Vištuk, Nižná, Chtelnica, Drahovce, aby im bolo umožnené externe študovať na poľnohospodárskych školách, to sú už zjavy veľmi

kladné. V januári 1952 vypomáha už vyše 180 žiakov pri vypracovaní CVP na JRD na Slovensku.

To všetko ukazuje, že dedina sa vážne prebúdzá a hlási o mladých odborníkov, mladú socialistickú inteligenciu a dobré školy, ako napríklad Rakovice, Spišská Nová Ves, Levice, začínajú túto požiadavku aj plniť.

POLNOHOSPODÁRSKE ŠKOLSTVO DO ROKU 1952

Polnohospodárske školstvo po oslobodení do roku 1948 pokračovalo v tej istej organizácii ako pred rokom 1945. Rozdiel bol iba v tom, že pribudli štvorročné a dvojročné poľnohospodárske školy. Odborné poľnohospodárske (tzv. zimné školy poľnohospodárske) a jednoročné hospodárske školy už po oslobodení nevznikali. Od roku 1945 do školského roku 1948/49 stúpol počet poľnohospodárskych škôl z 27 na 38, t. j. v povojnových rokoch do februárového víťazstva pribudlo 11 nových poľnohospodárskych škôl.

Až víťazstvom pracujúceho ľudu vo februári 1948 nastal zásadný obrat. Buržoázia definitívne stráca vplyv na poľnohospodárske školstvo aj na Slovensku, v Čechách ho stratila ihneď po oslobodení.

Na základe školského zákona o jednotnej škole v roku 1948 boli poľnohospodárske školy vyňaté z rezortu poľnohospodárstva a pričlenené školskému rezortu. Po dvoch rokoch sa po dohode so školstvom vracajú znova k rezortu poľnohospodárstva. Vychádzalo sa zo skutočnosti, že rezort poľnohospodárskych škôl nájde vo svojich radoch učiteľov a bude môcť operatívnejšie zasahovať do celej štruktúry a života poľnohospodárskeho školstva.

Rýchle tempo kvantitatívneho rozvoja poľnohospodárskych škôl pri nieslo so sebou aj mnohé chyby a nedostatky:

- a) Základné poľnohospodárske školy a nižšie roľnícke školy pred rokom 1952 boli v nevyhovujúcom stave. Niektoré základné odborné školy jestvovali len na papieri (Dunajská Streda, Veľké Kostolany, Vrbové); dochádzka bola prevažne zlá. Mnohé školy nemali ani vyhovujúce miestnosti a učiteľov.
- b) Nebolo prepracovaných učebných osnov a plánov prispôbených novým potrebám a rýchlemu rozvoju a zmenám roľníckej problematiky.
- c) Nebolo učebníc. Používali sa staré učebnice, napísané pre potreby kapitalistického poľnohospodárstva. Žiaci sa učili len z poznámok. Na vyučovaní učitelia diktovali, a preto úroveň vyučovania bola všeobecne nízka.
- d) Nebol dostatok kvalifikovaných odborných učiteľov s pedagogickým vzdelaním.

Kladom týchto škôl bolo, že sa po roku 1949 stávali strediskami pokroku v socialistickom poľnohospodárstve. Učitelia pomáhali pri budovaní socializmu na dedine. Časom preberali patronát nad novozaloženými JRD a učili družstevníkov priamo na poli a v maštaliach.

Už školský rok 1951/52 bol zahájený celým radom opatrení smerujúcich k socializácii poľnohospodárskych škôl. Bola zvolená a uskutočnená časlavská porada predsedov ŠO ČSM, pracovná porada učiteľov

chémie, matematiky, jazyka slovenského a dejepisu. Na všetkých poradách boli súdružsky a demokraticky prejednané hlavné nedostatky v práci škôl a urobili sa závery pre ich odstránenie. Tak vznikli po širokých diskusiách a konzultáciách reálne plány zakotvené v záväzných uzneseniach.

Koncom školského roku 1951/52 existovali dva typy poľnohospodárskych škôl — základné odborné školy a výberové školy.

Výberové školy sa delili na:

1. vyššie roľnícke školy štvorročné a špecializované vyššie roľnícke školy štvorročné,
2. dvojročné školy roľnícke,
3. špecializované nižšie roľnícke školy, ako vinárske, ovocinárske, drevársko-piliarske, melioračné, dobytkárske, záhradnícke a krimovínárske.

Všetky typy uvedených škôl prijímali mládež, ktorá ukončila povinnú školskú dochádzku na osemročnej škole. Do výberových škôl postupovali žiaci po absolvovaní ôsmeho ročníka, do základnej odbornej školy aj z nižších ročníkov.

Na vyšších roľníckych školách bolo spolu 46 učebných predmetov, ktoré sa delili na všeobecnovzdelávacie, základné, predmety odbornovzdelávacie a na praktické cvičenia.

Tieto školy vychovávali organizátorov výroby všeobecného za-merania.

Na dvojročných roľníckych školách sa venovalo najviac pozornosti praktickým cvičeniam; vychovávali samostatných hospodárov.

Špecializované roľnícke školy pripravovali mládež i odborných pracovníkov z praxe pre špeciálne odvetvia poľnohospodárskej výroby ako záhradníkov, ovocinárov, vinohradníkov, chovateľov, meliorantov a pod.

Základné odborné školy už pri svojom zriadení boli určené pre synkov dedinskej chudoby (za prvej ČSR). Mali podobnú náplň ako dvojročné roľnícke školy, vyučovanie prebiehalo len v zimných mesiacoch dva roky po šiestich mesiacoch, spravidla od 1. novembra do 30. apríla. Nevýhodou týchto škôl bolo, že sa v nich nedali vykonávať praktické cvičenia na poli.

Školským rokom 1950/51 sú na poľnohospodárskych školách už prijímaní prví kandidáti do KSS, vznikajú ŠO KSS a tento rok možno nazvať školským rokom, kedy sa začína prenikavejšie tvoriť nová poľnohospodárska škola s novými progresívnymi učebnými plánmi a osnovami a obsah a ciele škôl sú v plnom súlade s uzneseniami ÚV KSČ.

PRESTAVBA POĽNOHOSPODÁRSKÝCH ŠKÔL PO ROKU 1952

Najväčší rast a prestavba poľnohospodárskych škôl nastali po vládnom uznesení v roku 1952. Upravila sa sieť škôl, zaviedla sa špecializácia, osnovy sa priblížili potrebám praxe, školské majetky sa začali vybavovať mechanizačnými prostriedkami, školy učebnými pomôckami a učebnicami. Boli ustálené nové typy poľnohospodárskych škôl, ktoré sú aj v súčasnosti (tab. I—IV). Štvorročné poľnohospodárske technické školy, ktoré vychovávajú stredné technické kádre pre jednotné roľnícke družstvá, štátne majetky a iné poľnohospodárske podniky, majú odbor

I. Počet škôl, stav žiakov a poslucháčov k 30. júnu 1958 na Slovensku — Number of schools, numbers of pupils and students in Slovakia on 30th June 1958

Počet	Výberové školy				Základné odborné školy		Školenie mládeže — doškolovanie dospelých		
	PTŠ	PMŠ	PÚŠ	VDŠ	PÚŠ	indiv. učebný pomer.	ZŠPM	DŠP	ZŠP
Škôl	38	44	7	2	24	—	404	1 444	683
Žiakov (poslucháčov)	4174	1832	444	58	2166	715	11 386	48 536	47 322
Absolventov	720	1008	239	53	597	405	3 104	7 348	—

PTŠ — poľnohospodárska technická škola
 PMŠ — poľnohospodárska majstrovská škola
 PÚŠ — poľnohospodárska účtovnícka škola
 VDŠ — vyššia družstevná škola

PÚŠ — poľnohospodárska učňovská škola
 ZŠPM — zimná škola poľnohospodárskej mládeže
 DŠP — družstevná škola práce
 ZŠP — závodná škola práce

mechanizačný, záhradnícky, ovocinársko-vinohradnícky, melioračný, veterinársky. Špecializácia pestovateľsko-chovateľská sa zlučuje, iné úzke odbory zanikli. Dvojročné poľnohospodárske účtovnícke školy, ktoré pripravovali pomocné účtovníčky na jednotných roľníckych družstvách postupne zanikajú a sú nahradené poľnohospodárskymi školami ekonomického smeru.

Dospelí pracovníci z výroby a praxe sa školia na poľnohospodárskych majstrovských školách pestovateľských, chovateľských, záhradníckych, hydinárskych, ovčiarskych, včelárskych a i. a stávajú sa majstrami, vedúcimi pracovných skupín a čiat v poľnohospodárskej výrobe. Okrem toho navštevujú celý rad špeciálnych kurzov na jednotných roľníckych družstvách, školia sa v družstevných školách práce, v poľnohospodárskych podnikoch navštevujú závodné školy práce. Pracujúci majú možnosť doplniť si svoje odborné vzdelanie rôznymi druhmi mimoriadnych foriem štúdia. Pracujúca mládež sa vzdeláva v poľnohospodárskych odborných učilištiach, a to v remeselnom odbore kováč, kolár, sedlár, mechanizátor a v učebnom odbore pestovateľsko-chovateľskom, ktorý nahradil bývalé zimné školy poľnohospodárskej mládeže. Sieť poľnohospodárskych škôl sa stále rozširuje, príliš úzke špecializácie sa zlučujú a školy sa približujú potrebám socialistickej veľkovýroby. Pre žiakov maďarskej a ukrajinskej národnosti sú školy v ich materinskom vyučovacom jazyku.

Zmyslom vládneho uznesenia z roku 1952 bolo vytvoriť z poľnohospodárskeho školstva ucelený systém výchovy poľnohospodárskych odborníkov pre socialisticke poľnohospodárske podniky. Základy postavené pre nové poňatie výchovy kvalifikovaných pracovníkov určených pre socialisticke poľnohospodárske podniky a pre rozvoj poľnohospodárskeho školstva týmto uznesením vlády sa podľa rozvoja výrobných síl a socialistických výrobných vzťahov v poľnohospodárstve ďalej dopĺňovali a rozvíjali uznesením vlády o poľnohospodárskom školstve z roku 1959, 1960, 1961 a 1963.

II. Počet učňov na poľnohospodárskych učilištiach podľa tried a pohlavia v rokoch 1963—1972 na území ČSSR — Number of apprentices in agricultural training institutions according to classes and divided in boys and girls in the territory of the CSSR in the years 1963—1972

Rok	Územie	Počet učňov v ročníku			celkom		z toho dievčatá	
		1.	2.	3.	abs.	indexy	abs.	%
1963	ČSR	14 851	11 857	5 826	32 534	100,0	8 588	26,4
	SSR	5 961	4 641	1 957	12 559	100,0	2 435	19,4
	ČSSR	20 812	16 498	7 783	45 093	100,0	11 023	24,4
1964	ČSR	11 797	11 025	8 219	31 014	95,4	7 677	24,7
	SSR	5 510	4 346	2 740	12 596	100,3	2 303	18,3
	ČSSR	17 307	15 371	10 959	43 637	96,8	9 980	22,9
1965	ČSR	9 310	9 961	6 824	26 095	80,2	4 867	18,7
	SSR	4 151	4 465	2 195	10 810	86,1	1 581	14,6
	ČSSR	13 461	14 426	9 019	36 906	81,8	6 448	17,5
1966	ČSR	9 551	7 788	6 098	23 437	72,0	5 194	22,3
	SSR	4 467	3 250	2 236	9 780	77,9	1 675	17,1
	ČSSR	13 845	11 038	8 334	33 217	73,7	6 869	20,7
1967	ČSR	9 172	8 372	4 969	22 513	69,2	5 344	23,7
	SSR	4 467	3 583	1 984	10 034	79,9	1 853	18,5
	ČSSR	13 639	11 955	6 805	32 547	72,2	7 197	22,1
1968	ČSR	8 138	8 048	4 873	21 059	64,7	5 102	24,2
	SSR	4 045	3 844	1 932	9 821	78,2	1 799	18,3
	ČSSR	12 183	11 892	6 805	30 880	68,5	6 901	22,3
1969	ČSR	5 961	7 091	4 498	17 550	53,9	3 840	21,9
	SSR	3 224	3 490	2 129	8 843	70,4	1 484	16,8
	ČSSR	9 185	10 681	6 627	26 393	58,5	5 324	20,2
1970	ČSR	7 054	5 388	4 160	16 602	51,0	3 221	19,4
	SSR	3 434	2 720	2 092	8 246	65,7	1 319	16,0
	ČSSR	10 488	8 108	6 252	24 848	55,1	4 540	18,3
1971	ČSR	8 763	6 330	3 655	18 748	57,6	3 850	20,5
	SSR	3 929	3 032	1 763	8 724	69,4	1 567	18,0
	ČSSR	12 692	9 362	5 418	27 472	60,9	5 417	19,7
1972	ČSR	8 366	7 512	4 122	20 000	61,5	4 052	20,3
	SSR	4 298	3 518	1 953	9 370	74,7	1 900	20,3
	ČSSR	12 664	11 030	6 075	29 377	65,1	5 952	20,2

IV. Prehľad poľnohospodárskych škôl, tried a žiakov na Slovensku v rokoch 1971 a 1977 — Review of agricultural schools, classes and students in Slovakia in 1971 and 1977

Typ škôl	Počet škôl		Počet tried		Počet žiakov	
	1971	1977	1971	1977	1971	1977
Stredné poľnohospodárske technické školy	43	36	311	268	8531	8 650
Poľnohospodárske odborné učilištia	70	213	450	2941	9521	75 238

Na základe týchto uznesení máme dnes už vytvorený ucelený systém poľnohospodárskeho školstva, v ktorom jeden typ školy nadväzuje na druhý a umožňuje všetkým schopným mladým ľuďom a dospelým pracovníkom, ktorí majú vlohy a záujem o štúdium, absolvovať štúdium na najnižšom type poľnohospodárskej školy postupne až po vysokoškolské vzdelanie.

Základní pracovníci sú pripravovaní v poľnohospodárskych odborných učilištiach a v štvorročných učebných odboroch (SOU) končiacich maturitou.

Stredné poľnohospodárske technické školy v špecializovaných smeroch pripravujú technikov a o odborný a politický rast dospelých pracovníkov v poľnohospodárstve sa v krátkodobých kurzoch stará Inštitút výchovy a vzdelávania Ministerstva poľnohospodárstva a výživy v Nitre.

Poľnohospodárske školstvo slúži výhradne socialistickému poľnohospodárstvu, pomáha premieňať našu poľnohospodársku výrobu na modernú socialistickú veľkovýrobu a svojim zameraním a cieľmi plní uznesenia KSČ v praxi.

Poľnohospodárske školy so špeciálnych zameraním (špeciálne hospodárske školy)	5
Jednoročné školy gazdinské	5
Školy s lesníckym zameraním	3
<i>Obdobie tzv. Slovenského štátu</i>	
Vyššie štvorročné školy	2
Dvojročné školy	5
Odborné zimné školy	6
Špecializované školy	5
Gazdovské školy	4
<i>Obdobie školského roku 1945/46</i>	
Vyššie štvorročné hospodárske školy	2
Odborné školy hospodárske	3
Roľnícke školy	11
Špeciálne školy	2
Gazdinské školy	4
<i>Obdobie školského roku 1962/63</i>	
Stredné poľnohospodárske technické školy	65
Poľnohospodárske majstrovské školy	37
Poľnohospodárske odborné učilištia	99

Literatúra

LEDNÁR, F.: Agrikultúra, 1962, č. 1, s. 81, 89.
Hospodárska obroda, 1943, č. 2, s. 44-46.

Došlo dňa 20. 12. 1978

ГАМАШ, Л. (Институт образования и воспитания, Нитра): Развитие сельскохозяйственного обучения в Словакии. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 133-147.

Статья приводит исторический обзор образования, которое получал крестьянин в Словакии в прошлом, в сопоставлении с социалистическими условиями, в которых благодаря социально-экономическим преобразованиям вырастает новый образованный земледелец. Главными носителями воспитания специалистов являются сельскохозяйственные техникумы для молодежи и взрослых производителей, а также органы и учреждения, которые наряду с ними внедряют достижения науки в практику. Их роль в прошлом и в настоящем тоже рассматривается в статье.

образование; сельскохозяйственные техникумы

HAMAŠ, L. (Institute for Education and Training, Nitra): *Development of Agricultural Education in Slovakia*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 133-147.

The article goes back to history to show education of farmers in Slovakia in the past and underlines the benefits of farmer's socialist standing which has brought about, under the new socio-economic conditions, a new educated farmer. The main educational centers for specialists are agricultural schools designed for both young people and employees, as well as bodies and institutions that introduce into practice the results of research; the role of these institutions played in the past and at present is treated.

education; agricultural schools

HAMAŠ, L. (Institut für Bildung und Erziehung, Nitra): *Entwicklung des landwirtschaftlichen Schulweisens in der Slowakei*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 133-147.

Der Artikel zeigt vom historischen Gesichtspunkt aus, wie sich in der Slowakei der Bauer in der Vergangenheit bildete, was die neue sozialistische Ordnung dem Bauer gewährte, als unter neuen sozial-ökonomischen Bedingungen ein neuer gebildeter Landwirt wuchs. Der Hauptträger der Bildung von Fachleuten sind landwirtschaftliche Schulen, die der Jugend und auch erwachsenen Beschäftigten aus der Praxis bestimmt sind, sowie Organe und Institutionen, die gemeinsam mit Schulen oder neben ihnen Ergebnisse der Forschung in die Praxis übertragen. Der Artikel befaßt sich mit ihrer Aufgabe in der Vergangenheit und jetzt.

Bildung; landwirtschaftliche Schulen

Adresa autora:

Ludovít Hamaš, Inštitút vzdelávania a výchovy MPVŽ, Leninova 35, 949 01 Nitra
